

tion défectueuse qui puisse nous instruire. Il est impossible de reproduire la ponctuation des autographes, qui est d'ordre oratoire et multiplie les virgules et les points d'une manière invraisemblable. La ponctuation, faut-il le dire, laisse place à *une certaine dose de subjectivisme*. Tel estime nécessaire ou utile une virgule qu'un autre croit bon de proscrire. Nous reconnaissons volontiers que par ci par là une virgule de trop a pu se glisser dans le texte, d'autant plus que nos copies portaient primitivement toutes les virgules des autographes. Le grand guide de la ponctuation est le sens, et quelquefois on peut hésiter sur la nature ou la place d'un signe.

Encore une fois, nous remercions M. Ad. N. Diamantopoulos des *errata* qu'il a pris la louable peine de nous signaler. Nous regrettons seulement qu'il n'ait pas poursuivi son enquête au-delà de la page 210. La note présente n'a nullement pour but de décourager la critique mais bien plutôt de la provoquer, tout en la rendant circonspecte. L'Abbé Migne, le savant éditeur des deux patrologies, grecque et latine, donnait, dit-on, un franc, à qui lui découvrait une faute d'accent dans les textes grecs qu'il publiait. Nos moyens ne nous permettent pas d'offrir une prime à qui nous rendra le même service. Il aura du moins notre merci le plus sincère, qui s'accroîtra du merci de tous les Byzantinistes.

Rome.

M. JUGIE

des Augustins de l'Assomption

Post-scriptum. — Nous prions instamment les lecteurs qui nous feront la charité de relever des fautes dans les textes publiés d'indiquer non seulement la page mais aussi la ligne. La chose est facile, puisque les lignes de notre édition sont numérotées.

V. Laurent. *Les manuscrits de l'histoire byzantine de Georges Phachymères.*

Ὁ πατήρ V. Laurent, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνεπάρκειαν πρὸς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς τοῦ ἐκδεδομένου κειμένου τοῦ βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ Γεωργίου Παχυμέρη, παρεσκεύασε νέαν κριτικὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Πρὸ τῆς ἐκδόσεως δημοσιεύει ἐν τῷ Βελγικῷ περιοδικῷ Byzantion (τόμ. Ε' 1930 σ. 129-205) μελέτην, ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον, περὶ τῶν κωδίκων, δι' ὧν παρεδόθη τὸ κείμενον τοῦ Παχυμέρη.

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς μελέτης του ἐξετάζει τὴν ἱστορίαν τῆς editio princeps γενομένης ὑπὸ τοῦ ἰησοῦτου Πέτρου Possini ἐν Ρώμῃ 1666 - 1669. Ἐν τῷ δευτέρῳ περιγράφει τοὺς διασωθέντας δέκα μόνον κώδικας τοῦ Παχυμέρη καὶ ἐν τῷ τρίτῳ ἐξετάζει τὴν ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν τῶν κωδίκων τούτων, καταλήγων εἰς τὰ ἐξῆς διδάγματα. Πρῶτον ὅτι τρεῖς πηγαὶ παραδόσεως τοῦ κειμένου τούτου περιῆλθον εἰς ἡμᾶς, ἦτοι ὁ Monacensis Gr. 442 καὶ οἱ Barberini 198 - 199 καὶ 203 - 204. Δεύτερον ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ κώδικος Monacensis 442 ἀπέρρευσαν ἀμέσως ὁ Marcianus 404, ὁ Hierosolymitanus 4 καὶ ὁ Tybigensis M β 13, ἐμμέσως δὲ ὁ Escorialensis Ω I 10· ἀπὸ δὲ τῶν Barberini 198 - 199 ἀμέσως μὲν ὁ Parisinus Gr. 1723, ἐμμέσως δὲ οἱ Coisliani 138 - 143 καὶ τέλος ἀπὸ τῶν Barberini 203 - 204 ἀπέρρευσε μόνος ὁ Vaticanus Gr. 1490.

Ἐν ἐπιμέτρῳ τῆς μελέτης του ὁ πατὴρ Laurent πραγματεύεται περὶ δύο διασωθεισῶν παραφράσεων τῆς ἱστορίας τοῦ Παχυμέρη. Ἡ ἀξιολογώτερα τούτων εἶναι ἡ περιεχομένη ἐν κώδικι Vaticanus Gr. 1775. Ὁ συγγραφεὺς ἀποκρούει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ διασκευὴ αὕτη τῆς Ἱστορίας τοῦ Παχυμέρη δύναται ν' ἀναχθῆ εἰς αὐτὸν τὸν Παχυμέρη, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς οὗτος ἔγραψε παρὰ τὴν πρώτην σπουδαιότεραν σύγχρονόν του ἱστορίαν καὶ ἄλλην δημοδεστέραν χάριν τοῦ πολλοῦ κοινού. Ἀποδεικνύει δὲ τοῦτο ὁ πατὴρ Laurent (σ. 199 κ.ἐξ.) πειστικώτατα. Ἐν τούτοις φαίνεται κάπως ὑποτιμῶν τὴν ἀξίαν τῆς παραφράσεως ταύτης, διότι ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν ν' ἀποκλείσῃ τὸ κείμενον αὐτῆς ἐκ τοῦ apparatus criticus τῆς μελλούσης ἐκδόσεώς του, περιοριζόμενος νὰ τὸ συμβουλευέται μόνον εἰς δυσκόλους στιγμὰς (dans les cas difficiles).

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ μὴ συμφωνήσω ὡς πρὸς τοῦτο. Ἀποδείξειν προσάγω 1) Τὸ χωρίον τοῦ προοιμίου τῆς Ἱστορίας (Bonn. I, 11, 3):

ἔτη γεγονὼς εἴκοσιν ἐνὸς δέοντος

ἔνθα πάντες οἱ κώδικες παρέχουσιν ἔτος, μόνη δὲ ἡ παράφρασις παρέχει τὴν ὀρθὴν γραφὴν *ἔτη*, ἣν καὶ ὁ Possinus εἶχεν ἀποδεχθῆ. 2) Τοῦ αὐτοῦ προοιμίου τὸ χωρίον (Bonn. I, 11, 1):

Γεώργιος κωνσταντινουπολίτης μὲν τὸ ἀνέκαθεν

ἔνθα, ἂν καὶ πάντες οἱ κώδικες παραδίδουσι τὴν γραφὴν τὸ ἀπὸ *ἀνέκαθεν*, ὁ κ. Laurent ἀπεδέχθη τὴν γραφὴν τὸ *ἀνέκαθεν*, ὡς καὶ Possinus. Ἐν τούτοις ἡ παράφρασις φέρουσα ἀπὸ *προγόνων* μᾶς προσεγγίζει εἰς τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἀπὸ *ἀνέκαθεν*. Ἐνομίσθη δὲ ὡς ἀπόβλητος ἡ ἐκφορὰ ἀπὸ *ἀνέκαθεν* καὶ ἀνελλήνιστος. Ἔχει ὅμως ὀρθῶς. Διότι ὄχι μόνον σήμερον λέγεται τὸ χρονικὸν ἐπιρρημα *ἀνέκαθεν* μετὰ τῆς προθέσεως ἀπό, ἀλλὰ καὶ τάξις ὅλη τοιούτων χρονικῶν ἐπιρρημάτων, συνθέτων τῇ προθέσει ἀπό, ζῆ ἐν τῇ δημο-

τικῆ καὶ διαλεκτικῆ ἡμῶν γλώσση, οἷον ἀποβραδύς, ἀπονωρίς, ἀποψές (ἄτινα δυνατὸν νὰ γραφῶσι καὶ ἐν διαστάσει ἀπὸ *νωρίς*, ἀπὸ *ψές*), ἀποντάφαργας, ἀποπιρνοῦ κλ. περὶ ὧν πάντων διέλαβον ἐκτενῶς ἐν Λεξικογραφικῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Μέσης καὶ Νέας Ἑλληνικῆς τόμ. Ε' (1920) σ. 154 κέ. Ταῦτα ἐπλάσθησαν κατὰ τὰ τῆς μεταγενεστεράς Ἑλληνικῆς ἀπὸ τότε, ἀπὸ *πρωί*, ὡς Ματθ. 16,21 ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ... Ἡ δὲ σημασία των εἶναι ἢ τῆς χρονικῆς ἀφειρησίας.

Ὡς πρὸς τὸν παρασκευασθέντα *apparatus criticus*, οὗ δεῖγμα παρέχεται ἐν σ. 204 ἔ., ἃς ἐπιτραπῆ νὰ σημειώσω τὰ ἑξῆς:

Ὁ πατὴρ Laurent χρησιμοποιεῖ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι τοῦ προοιμίου τοῦ Παχυμέρη καὶ τοὺς δύο τρόπους τοῦ *apparatus criticus* καὶ τὸν θετικὸν καὶ τὸν ἀρνητικὸν¹. Οὕτω π.χ. στίχ. 3 γράφει:

ἐν Νικαία C b V: Νικαίαθι A a a³

ἐνῶ μικρὸν κατωτέρω στίχ. 12 γράφει:

οὕτως ξυμβάν C b V Possinus.

Θὰ ἀνεμένομεν ἐνιαίαν διατύπωσιν τῶν καταχωριζομένων γραφῶν τοῦ *apparatus*. Ἔπειτα παρατηροῦμεν τοῦ αὐτοῦ θετικοῦ τρόπου δύο ἐκφοράς. Ὡς ἐν στίχ. 4.

αῦθις: *corr.* πάλιν V

ἐνῶ κατωτέρω στίχ. 6:

δοθεις *codd.*: σωθεις Possinus.

Ἀφοῦ διὰ τοιαύτης ἐμπεριστατωμένης προεργασίας προπαρασκευάσεν ὁ πατὴρ Laurent τὸ ἔδαφος τῆς νέας κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ Παχυμέρη, ἃς εὐχρηθῶμεν νὰ ἴδωμεν αὐτὴν ταχέως ἐκτυπουμένην, νέον ἀπόκτημα τῆς ἀνδρουμένης ἐπιστήμης.

¹ Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1 Ἰανουαρίου 1932.

I. K. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ

P. Hieronymus Engberding O. S. B. *Das eucharistische Hochgebet der Basileosliturgie, ἐν τῷ περιοδικῷ «Theologie des christlichen Ostens. Texte und Untersuchungen» ἐκδομένῳ ὑπὸ τῶν Βενεδικτίνων Μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ, Goesfeld, Heft 1. 1931. Münster, Aschendorff. LXXXIX, 89 S. RM. 9.00.*

Οἱ Βενεδεκτῖνοι μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ ἐν Goesfeld ἐπόμενοι τῇ παπικῇ προτροπῇ τῆς 21^η Μαρτίου 1924 τῇ ἀπευθυνθείσῃ πρὸς τὸ τάγμα

¹ Ἴδὲ Otto Stählin, Editionstechnik, 1909, Leipzig und Berlin, σ. 37 ἔ.